

Hovkirurgen Balthasar Salinus och hans släktkrets

Från polska Preussen till stormaktstidens Stockholm

Av Olle Salin

1. Inledning

1600-talets Sverige, har det sagts, präglades av internationalisering: Sverige blev på allvar en del av Europa och grep in i europeiska skeenden, riket blev en mångspråkig och mångnationell statsbildning och invandrare gjorde betydelsefulla insatser på ekonomiska, militära och kulturella områden.¹

Ett av de många verksamhetsområden där invandrare under denna period spelade en dominerande roll var kirurgin. 1600-talets mest framträdande kirurger i Sverige synes ha varit den från Danzig år 1611 till Stockholm inkomne Balthasar Salinus och hans söner.

Det intryck som källorna förmedlar av Balthasar Salinus och hans släktkrets är ett intryck av betydande vitalitet och dessas verksamhet nära kungahuset gör att det finns långt fler ögonblicksbilder från deras verksamhet utforskade och dokumenterade än vad man först förväntar sig. Särskilt från förra delen av 1600-talet föreligger vetenskapligt bearbetade utgåvor av riksrådsprotokoll, tänkeböcker och ibland även brevsamlingar. Det har också visat sig möjligt att få en god uppfattning om dessa kirurgers härkomst och om deras familjer.

I det följande behandlas Balthasar Salinus' bakgrund i Marienburg i polska Preussen, hans och hans söners verksamhet som hovkirurger i Stockholm under inte mindre än 80 års tid, hans roll som föreståndare för Tyska kyrkan i Stockholm under dess egentliga tillkomsttid samt hans fastigheter och familjeförhållanden.²

2. Marienburg och Danzig i polska Preussen

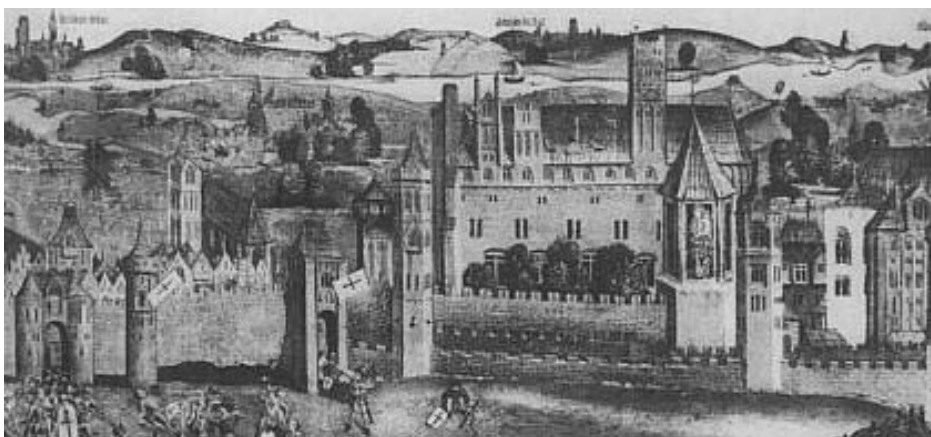
Balthasar Salinus kom till Sverige och Stockholm år 1611 och stannade där till sin död år 1660. Av en födelseattest³ som han medförde och från handlingar i arvs-

¹ Ingvar Svanberg och Mattias Tydén, Tusen år av svensk invandring. En svensk kulturhistoria. Stockholm 1992, s 71.

² Artikeln utgör en bearbetning av föredrag hållna för Sahlinska släktföreningen (Värmlandssläkten) i Stockholm år 2001 och i Marienburg år 2003.

³ Baldwin Maull, Charles Springer's Family in Swedish History, utg. av The Delaware Swedish Colonial Society, Wilmington, Delaware 1978, s 22.

tvister efter hans föräldrars död,⁴ framgår att han var född år 1587 i Danzig (Gdansk) som son till juris doktor *Casparus Salinus* och hans hustru *Apollonia*, båda av tysk börd. Casparus Salinus var under hela sitt yrkesverksamma liv kunglig ämbetsman i det polsk-litauiska samväldet; samväldets ämbetsmän var i stor utsträckning tyskar - tyska var det språk som talades i kungliga kanslier medan skriftväxling skedde på latin. Han tycks ha inlett sin bana som jurist hos kastellanen i Danzig, som var den polska kronans guvernör i denna i många stycken självstyrande stad. Härfter var han under lång tid - troligen från år 1592, då han fick ett privilegiebrev från kung Sigismund - actor och notarius publicus (även titeln procurator förekommer) i vojvodskapet Marienburg (Malbork) med kansli i den gamla, alltjämt befintliga borganläggning, som under medeltiden var Tyska Ordens säte.⁵

Marienburg under sent 1400-tal. Beskuren bild av målning som intill andra världskrigets slut fanns i Danziger Artushof (från Hartmut Bookmann, Ostpreussen und Westpreussen).

Det polsk-litauiska samväldet, som vid denna tid upplevde vad som i efterhand kallats en guldålder,⁶ var då det till ytan största riket i Europa (omkring 1 miljon kvadratkilometer) och var en jämförelsevis lös sammanslutning av ett tjugotal provinser eller vojvodskap (ung. hertigdömen) från Östersjön till Svarta Havet. Västpreussen var sedan 1400-talet en del av samväldet. Administrativt intog här vojvodskapet Marienburg en särställning i det dess bördiga marker i Weichseldeltat

⁴Riksarkivet (RA), Svea hovrätts arkiv, huvudarkivet E VI a 2 aa.; se även Svenskt Biografiskt Lexikon (släktartikel Sahlén), bd 32, Stockholm 2000.

⁵Privilegiebrevet antecknat i bouppteckning efter Casparus Salinus, se not 4.

⁶Se t ex Peter Englund, *Den oövervinnerlige*, Stockholm 2000, s 29 ff.

SVBADMINIS
 tratione Illr̃is et Mag̃ci
 Dñi Dñi Georgy Kosth,
 ka de Stangenberg Pala,
 tini et Oeconomi Ma,
 riaburgẽ Golubeñ et
 Dirsouẽ Capitanei. &c.
 Scripta per Casparum
 Salinum Wratista,
 uicẽ Sux Illr̃is
 cets Actorũ
 et Publicũ
 Notarium,
 ANNO DOMINI
 M. DC. XI.

Vapenbild i Marienburgs tänkebok för år 1611. C S står för Casparus Salinus och N P för Notarius Publicus. Den heraldiska utformningen lär vara mer ustuderad än motsvarande bilder i svenska källor från samma tid. Det slutna visiret markerar ofrälse status (Staatsarchiv Danzig).

Rubrik till tänkeboken från Marienburg år 1611. Denna text, i folioformat, har uppenbarligen Casparus Salinus präntat i rött (lat. rubrica, rödfärg). (Staatsarchiv Danzig).

tillkom den polske kungen. Kungens förvaltare av denna ekonomi bar titeln ekonom och var ofta samtidigt vojvod. Denne ledde även dess överdomstol, ”das königliche Ökonomie-Obergericht zu Marienburg”, som var överinstans i fastighetstvister och i svårare brottmål.⁷

Domar och protokoll från denna domstol är bevarade från år 1606 och framåt, bundna i vackra pergamentband.⁸ Här intill återges en rubrik ur ett sådant band, som visar att Casparus Salinus var actor och notarius publicus vid denna. Nedan återges även en teckning av hans vapen ur samma källa: två korslagda liljestavar flankerade av två sexuddiga stjärnor.

Flera av de magnater som Casparus Salinus tycks ha tjänat under tillhörde ätten Kostka - från 1400-talet till 1600-talet en av det polska Preussens ledande famil-

⁷ Max Bär, Die Behördenverfassung in Westpreussen seit der Ordenszeit, Danzig 1912, s 46 ff.

⁸ Staatsarchiv Danzig - Wegweiser durch die Bestände bis zum Jahr 1945, red. Czeslaw Biernat, Schriften des Bundesinstituts für Ostdeutsche Kultur und Geschichte, München 2000, s 542.

jer; en *Stanislaus Kostka* blev sedermera helgonförklarad och skyddspatron för kungariket Polen och för den studerande ungdomen. Casparus Salinus skrev sig med tillnamnet *Wratislawensis*, vilket antyder att han var bördig från Breslau (nu Wrocław) i Schlesien (Slask).⁹ Av handlingarna i ett tvistemål i Svea hovrätt rörande arvet efter honom framgår att han dog 1621 eller 1622 och att hans änka sedan gifte om sig med en man vid namn *Marten Schröter*, bördig från Elbing (Elblag) i polska Preussen.¹⁰ Den detaljerade bouppteckningen upptar bl. a. en riddarrustning (som då alltjämt lär ha använts i paradsammanhang), en hel del böcker, bl. a. *Corpus Juris* i fem volymer, en grekisk grammatik samt verk av Aesopus, Ovidius och Terentius och åtskilliga handlingar, bl. a. privilegiebrev och skriftväxling i anledning av S:t Stanislaus' beatifiering.

Man kan bara spekulera över vad som förde Balthasar Salinus till Sverige. Kanske var han, som flertalet tyskar i det polska Preussen, lagd åt protestantism och illa berörd av den nitiska katolska motreformationen vid denna tid. Kanske kände han att Polens stjärna var i dalande. På 1620-talet erövrade svenska trupper stora delar av norra Polen; år 1626 residerade Gustav II Adolf på Marienburg.

3. Salinus i verksamhet som bårdskärare/kirurg i Stockholm

Balthasar Salinus kom till Stockholm från Danzig vid 24 års ålder som välutbildad bårdskärare/kirurg år 1611 och vann omgående inträde som mästare i bårdskärarskrået. Det skall noteras att - i Sverige som på andra sidan Östersjön - antalet bårdskärare/kirurger i samma stad var begränsat. Det var svårt att vinna tillträde till skrået på annat sätt än genom arv eller giftermål med en bårdskäraränka; det fanns för övrigt ett oeftergivligt krav från rådet att de bofasta bårdskärarna skulle vara gifta.¹¹ Troligen övertog Salinus praktik och hustru från en nyss avliden mästare *Paul Kratell*; änkan dog tydligen kort därefter.¹² I en på 1670-talet upprättad förteckning över då "befindtlige grafställen" i Riddarholmskyrkan hade en gravsten - nu försvunnen - följande inskrift:

"Anno 1611 den 28 Januarii, Meister Paul Kratell, Balbier, stein und bruchschneider, ist in Gott entschlaffen; Anno 1612 den 22 Februarii ist erschlafen S. Anna Larsdotter M[eiste]r Babzer Salingus Balbiers eheliche Haussfrau."¹³

År 1612 möter man för första gången Balthasar Salinus i Stockholms stads tänkeböcker, då han vittnar om hur han förbundit en skeppskapten *Casper Galle* efter

---

⁹ Staatsarchiv Danzig/Archiwum Panstwowe w Gdansk, 0200 Ökonomiegericht Marienburg.

¹⁰ se under not 4.

¹¹ Maull, a. a., s 13.

¹² Ivar Simonsson, Ett gammalt bårdskärarhus och dess märke, i S:t Eriks Årsbok 1915, s 80.

¹³ Martin Olsson, Riddarholmskyrkan, d. 2, Fast inredning, inventarier och gravminnen, Stockholm 1936, s 718.

ett krogslagsmål.¹⁴ År 1613, vid skattskrivning för Älvsborgs lösen, var Salinus bosatt i "inre kvarteret" i Gamla Stan i Stockholm och hade då tjänare ("hion"), mästerven och piga;¹⁵ i annat sammanhang är antecknat att han bor i hus på Svartmunkegatan.¹⁶ Året därpå var han barberare (bårdskärare) vid Den Helige Andes hospital på Danviken,¹⁷ det hospital som vid 1550-talets mitt av sanitära men även ekonomiska skäl hade flyttats från Helgeandsholmen via Gråmunkeholmen (Riddarholmen) till Danviken med ålderdomshem, sinnessjukhus, barnhem och anstalter för spetälska och andra smittsamma sjukdomar. Unga bårdskärare/kirurger i Stockholm torde ha haft skyldighet att vid sidan av sina ordinarie praktiker lägga någon tid på tjänstgöring vid hospitalet, sin tids sociala välfärdsinrättning. År 1619 drogs Salinus inför rätta anklagad av en soldathustru, som var inhyst på hospitalet, för hor och fosterfördrivning.¹⁸

Samma dagh bleff een qwinna Anna Hans datter bed född uti Gottröre sochn, på kemnerstugun innan lychte döre uti borgmestere och rådz närwara förhörd och tillfrågat, om thet så uti sanning war som hon tillförende bekant haffuer på m. Balsar balberere, nemlig, at han skulle haffua främia sin willia medh hånne, där af hon ähr worden haffuande, och sedan gifuit henne een dryck inn, af huilken fostret skulle haffua förgädz ? --- [Anna Hansdotter lämnade följande förklaring:] Thet haat som hon drager till m. Baltzar haffuer kommet henne där till, som är dätta at m. Baltzar hade en lång tijd curerat hånne[s] siuke och spettelsche mann, som war een drabant, och hade sitt brödh i Dannwijken, och på thet sidsta förtröstade han honom, at han skulle wara bättre bleffwen aff samma siukdom, aff huilken förtröstning hånnes mann togh modh till sigh och gaf sigh uthur hospitalet ifrå sitt brödh, och wille inställa sigh uti sin förre tjänst under Drabanterna igen --. Och i medler tijdh medan han så sitt brödh uti hospitalet öffuergiffuit hade, och han intet hade till at uppehålla sigh med, måste hon [ta]ga kjortelen [af] kråppen och s[e]tia ut för pen[ing]ar, at köpa maat och dricka före, så länge och intill dess han förwärfde högb:nte K. m:tz brief, at hånnes mann fick sitt förre brödh i Danwijken igen. Sådant altsammans hade hånne hårt förtrutet, at hon så aff m. Baltzar fixerat bleef och wiste inthet bättre sätt at göra m. Baltzar harm och förtret igen, än thet hon nu uphänkt och gjort haffuer. – [Rättens beslut:] M. Baltzar [blef] för sådant lättfärdigt tillmäle, uti alla måtto frijkänder.

Salinus var under den här perioden gift på nytt¹⁹ och hade söner, om vilka det i detta sammanhang berättas att de tillsammans med fadern strövade på bergen kring Danviken för att samla örter och fånga ormar; mot ormbetten gav han dem motgift att dricka.²⁰

En bårdskärare/kirurg kunde vid denna tid konsulteras vid alla tänkbara åkommor. I ett brev till *Axel Oxenstierna* den 16 oktober 1621 beklagar sig *Carl Bonde*, då ståthållare på Västerås slott, över sin melancholia och sömnlöshet och

¹⁴ Stockholms tänkeböcker från år 1592, d. 7, 1608-1613, red. av Nils Staf, Stockholm 1964, s 170 f.

¹⁵ Simonsson, a. a., s 78 f.

¹⁶ Svartmunkegatan var ett äldre namn på Svartmangatan och erinrar om att den under medeltiden mynnade i ett svartbrödrakloster (dominikankloster); Svartmangatan var länge känd som en läkarnas gata i Stockholm.

¹⁷ Simonsson, a. a., s 79.

¹⁸ Stockholm tänkeböcker från år 1592, d. 11, 1619, red. av Sven Olsson och Naemi Särnqvist, Stockholm 1974, s 148.

¹⁹ Ett hans barn begravdes 1614 enligt register över döda i Tyska församlingens räkenskaper i Stockholms stadsarkiv.

²⁰ Simonsson, a. a., s 79.

ber Oxenstierna "på dett tiens[t]uiligaste" att han ville laga så att Bonde "måtte få enten D[octo]r Harall eller M[äster] Balsar till sig".²¹

Salinus tycks ha haft intresse för medicinframställning. Han utvecklade ett undermedel benämnt Clissus, bestående av antimonhaltig kli, som med stor framgång lär ha använts för att bota soldater vid pesten 1622-24.²² I ett kungligt brev den 1 juni 1622 fick han sin första anställning som hovkirurg, vilken enligt brevet bestod i att "förbinda och kurera allt det krigsfolk, som ifrån Livland sargade hemkom, såsom ock alla dem, som antingen på slottet och Skeppsholmen eller eljest bland hovfolket kuration behövde".²³

I räntekammarböckerna förekommer Balthasar Salinus' namn ofta i samband med utbetalning av medel till uppköp av medikamenter. Då Gustav II Adolf skulle deltaga i 30-åriga kriget utrustade Salinus kungens medikamentkista, för att "preparera medici saker med på resan", till en summa av 1 100 daler silvermynt (smt).²⁴ På grund av krigen ändrades under 1600-talet hovapotekarnas funktioner. De vid hovet anställda - en eller flera - barberarna (kirurgerna) hade hand om den militära sjukvården och skötte även upphandlingen av medikamenter till alla fältkistor, vilket betydde att de även kom att förse hela hovet med medikamenter till förfång för hovapotekaren, som endast tidvis fick leverera mindre mängder läkemedel och i stället fick inrikta sin verksamhet på framställning av konfekt, marsipan samt kryddade och sötade viner.²⁵

Det förefaller som om Salinus själv sluppit tjänstgöra på krigsskådeplatser på andra sidan Östersjön. Hemvårdande sjuka och sårade soldater har han dock fått befatta sig med. I riksrådsprotokoll den 1 september 1635 tilldelas han ett uppdrag att kurera från Preussen hemvårdande krigsfolk.²⁶

Resolverades att den sjuke soldatesquen oppå skeppen ligger och nyligen uhr Preussen kommen var och skall i någre visse omliggjande bondegårder accomoderad, der om Her Clas Fleming bestella ville. Så skole och någre helbregde förordnas dem till att sköta och vårda. – Skall sändas dijdt uth till dem victualiepertzeler, och tillhollas M. Baltzar, att han anten sjelfff eller hans balberare dijdt medh medicin sigh föfoga, kommandes dem sjukom till hjelp och endsätt, för än alle döo sin koos.

Att Salinus var en betrodd och uppskattad läkare i den kungliga familjen framgår av en skrivelse den 17 oktober 1632, kort före slaget vid Lützen, från den dåvarande ståthållaren i Stockholm *Gabriel Oxenstierna* till dennes bror rikskanslern

---

²¹ Rikskanslaren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, avd. 2, bd 11, Stockholm 1890, s 36.

²² Uno Nordholm, Bland apotekare och barberare vid det svenska hovet under 1600-talet, i Farmacihistoriska Sällskapets Årsskrift 1975, s 50.

²³ Joh. Ax. Almquist, Frälsegöden i Sverige under storhetstiden: med särskild hänsyn till proveniens och säteri-bildning, d. 1 Stockholm och Uppsala län, bd 2, Säterier, Stockholm 1931, s 533.

²⁴ Nordholm, a. a., s 50.

²⁵ ibid.

²⁶ Svenska Riksrådets protokoll, 5, 1635, utg. av RA genom Severin Bergh, Stockholm 1888, s 159.

Axel Oxenstierna, som då befann sig med kungen i Tyskland. Salinus vill här genom sin svåger *Nils Tungel*, då kunglig sekreterare, senare hovkansler, försäkra sig om en ersättning för omvårdnad av kronprinsessan Kristina, vilken drottning Maria Eleonora före sin avresa till Tyskland hade utlovat:²⁷

"Mr Balsar Bårdskärare haffuer aff migh begärat denne intercession till min broder, att, effter han haffuer bedit Nils Nilsson [Tungel], Secreteraren, dett han i underdånigheet ville anholla hooss H K M:tt om nogon recompens för sin stoorå flijt och möda, som han haffuer hafft för H[ennes] F[ur]stliga N[åde], vår unge princessin [Kristina], och ähn dagligen haffuer, och H M:tt, vår nådig Drottningh haffuer och för sitt affresande herifrån nådigste försäkrat honom en goodh recompens, förseer sig fördenskull till min k. broder, att han honom och i den bästa motto ihugkommer. Och twiffler jagh intet, at min broder, oansedt han fierran ifrån stadd, doch likquäl [sin] gamla godha venn ey förgäter. Jagh veet vist, att nhår Gudh teckes hielpa H. K. M:tt lyckligen och väl hem, hvilket den goodhe Gudh lathe snart skeep, och H. K. Maj:tt får see H. F. N. Princessen och förnimmer hans flijt, så bliffuer han väl löhnt."

Efter hand under trettioåriga kriget växte antalet praktiserande medici och kirurger vid hovet. De etablerade sökte skydda sig från åtminstone en del av nykomlingarna. År 1636 är t. ex. antecknat i riksrådets protokoll att "Hennes Maj:tz medici Doctor Robortzonius [Robertsson] och Licentiat Hermannus Cleuius, Barberaren Balzar Salinus och Philip Apotekare" inträder och besvärar sig över en doktor Singer, som låtit trycka en skrift där han "angriper dem".²⁸ *Anders Singer*, som varit praktiserande läkare i Magdeburg, hade år 1631 blivit livmedikus hos Gustav II Adolf i Tyskland och efter kungens död kommit till Sverige. Han reste år 1636 efter uppträdet i riksrådet till Holland och återkom aldrig till Sverige.²⁹

Stockholm stads tänkeböcker är också fyllda av anteckningar om åtgärder mot personer, som utan skrättillhörighet försökt utöva verksamhet inom området. Som ålderman för bårdskärareämbetet förföljde Salinus obönhörligt bråcksnidare, okulister och andra bönhasar i ämbetet, och den 25 april 1629 stämde han upp åtskilliga av dem till rådstugan och begärde att sådana "landsstrykare" måtte av staden förbjudas. Rätten påminde om att Salinus fått befallning av Kungl. Maj:t att från Tyskland införskriva "ärliga och dugliga" barberare men lovade att fördriva bönhasar från staden och malmarna.³⁰ I 1630 års tänkebok finner man att Salinus påkallat uppläsning i rådstugan av ämbetets kungliga privilegier av den 20 februari 1628 samtidigt som han besvärat sig över att skarprättaren tagit emot patienter.³¹

²⁷ Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, avd. 2, bd 11, Stockholm 1905, s 276 f.

²⁸ Svenska Riksrådets protokoll, 6, 1636, utg. av RA genom Severin Bergh, Stockholm 1891, s 236.

²⁹ Joh. Fredr. Sacklén, Sveriges läkare-historia, ifrån konung Gustaf I:s till närvarande tid, d. 1:1, Nyköping 1822, s 328.

³⁰ Stockholm tänkeböcker från år 1592, d. 18, 1629, red. av Bo Elthammar, Stockholm 2000, s 49.

³¹ Stockholm tänkeböcker från år 1592, d. 19, 1630, red. av Bo Elthammar, Stockholm 2002, s 183 f.

Planschverk med kirurgiska instrument och instruktionsbilder får antas ha varit tillgängliga även för kirurgerna i 1600-talets Stockholm. Här titelblad från Iohannes Scultetus' "Armamentarium Chirurgicum", (Den kirurgiska rustkammaren). (Från Hagströmer Biblioteket, Karolinska Institutet).

På Karolinska Institutet förvaras ett silverskrin innehållande en urkund som med kungligt sigill bekräftar de sex dåvarande mästarna, däribland Salinus, i Barberareämbetet i Stockholm.

De sex mästarernas namn är graverade på skrinet, som var en gåva från drottningen till ämbetet år 1646.³²

---

³² Maull, a. a., s 17.

Ännu under 1600-talet drabbades Stockholm vid upprepade tillfällen av pestepidemier. Under dessa var stadens kirurger på olika sätt behjälpliga; ovan har nämnts Salinus' undermedel Clissus. Det låg emellertid i sakens natur att de till hovet knutna kirurgerna lämnade huvudstaden tillsammans med hovet, när detta drog i väg till säkrare uppehållsorter. I en brevväxling mellan de ovan nämnda bröderna Oxenstierna föreslår stathållaren Gabriel Oxenstierna, att regeringen skall sammanträda i Nyköping i stället för i Stockholm på grund av pesten i Stockholm och i detta sammanhang nämns att mästern Baltsar redan lämnat staden.³³

Den begynner här tämmeligh starck yppa sigh så in i staden som på malmarna, der såsom allareda monga gårdar äre med siukdoomen besmittade, och är derföre tilrådligt att Regeringen kunde upå någon annan viss ort tillhoppa komma.

År 1654 tillskapades för honom genom krigskollegiet ett nytt ämbete; han blev utnämnd till förste inspektör över regementsfältskärerna i Svealand (utom Dalarna) och Norrland men utövade alltjämt en livlig praktik i huvudstaden (hade då en mästervsven och fyra lärpojkar) och behöll den kungliga kirurgbeställningen; för det nya uppdraget gavs ett årligt arvode om 150 daler smt. I kollegiets instruktion anförs bl a att Salinus skulle dra försorg om att varje regemente var försett med en fältskär, och att denne, då hans regemente kommenderats ut- eller inrikes, skulle medfölja regementet tillsammans med tre gesäller. Salinus ålades även att vid sådan kommendering besiktiga fältkistorna och tillse att de var utrustade med ”goda och nyttiga medicinalier”.³⁴ År 1655 iordningställde han till kung Karl X Gustav inför dennes polska krigståg en medikamentkista; räkningen belöpte på 423 daler smt.³⁵

Salinus och hans kollegor tycks i officiella dokument i allmänhet ha kallats för bårdskärare eller barberare fram till 1640-talet, sedan sker en successiv övergång till tjänstetiteln kirurg. I Danzig hade de motsvarande ålderdomliga tjänstetitlarna ”Balbiere und Bardscherer” utmönstrats redan under 1620-talet - dessa kallades därefter i officiella sammanhang ”Chirurgen”.³⁶ År 1647 är belagt att Salinus kallas k[unglig] kirurg. Själv använder han den latinska titeln chirurgus regius, senast belagt år 1659.³⁷ Slutligt utmönstrades de äldre beteckningarna först när Barberareämbetet år 1685 bytte namn till Kirurgiska Societeten. Den ändrade

³³ Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, avd. 2, bd 3:1, Stockholm 1890, s 443 ff.

³⁴ Fullmakten återgiven in extenso i O. E. A. Hjelt, Svenska och finska medicinalväsendets historia 1663-1812, 1, Helsingfors 1891, s 254 ff.

³⁵ Nordholm, a. a., s 53.

³⁶ Staatsarchiv Danzig/Archiwum Panstwowe w Gdansku, Danziger Gewerke 300C-32, “BedenkBuch Unsers Werckes”.

³⁷ Jan Anrep-Bjurling, Rättfärdiggörelse genom tro: läktarmålningarna i Tyska S:t Gertruds kyrka i Stockholm 1659-1665, Stockholm 1993, s 227.

vokabulären tycks även ha svarat mot en nivåhöjning. Knut Haeger bedömer i sitt verk "Kirurgiens historia" att "Balthasar Salinus var den förste som utövade åtminstone något slags kirurgi av betydelse i landet".³⁸

Till Stockholm flyttade även Balthasar Salinus' syster *Catharina Salina*, d. 1669.³⁹ Hon var gift med bårdskäraren/kirurgen i Stockholm *Balthasar Jungfrau*, ursprungligen från Danzig, med vilken Salinus hade återkommande stridigheter. De tvistade om arvet efter Casparus Salinus i Svea Hovrätt 1628, bråkade om Jungfraus förhållande till Barberareämbetet och ännu år 1652 framträder Jungfrau i riksrådets protokoll och beklagar sig över den olycka han råkat i genom tvisten med sin svåger.⁴⁰ Jungfrau hade hus vid Järntorget innan han etablerade sig som bårdskärare i Falun och där invecklades i kopparaffärer; han återvände till Stockholm med trasslig ekonomi.⁴¹

4. De yngre kirurgerna Salinus

De båda äldsta sönerna Carl Salinus (1629-1682) och Magnus Balthasar Salinus (d. 1692) följde i faderns fotspår och skaffade sig en kvalificerad kirurgutbildning. Så kan man om den förstnämnde läsa i hans gravskrift:⁴²

"Han i fierran Land sin Wettenskap tillökt/ I Tyskland, Frankerijk och Wälskland allstädz varit".

Han tycks således ha studerat eller praktiserat i såväl Tyskland och Frankrike som i Italien. Carl Salinus åtföljde som kirurg kung Karl X Gustav under hans resor i Sverige och åtnjöt för detta en årlig lön om 600 daler smt. När denne reste på sin Eriksgata med ett uppbåd av 350 hästar, sägs Carl Salinus ha disponerat två hästar för sig själv och två hästar för medicinkistor.⁴³ Han var sedan knuten till Karl XI som hovkirurg och övertog faderns praktik i Gamla Stan.

Magnus Balthasar Salinus var, uppger Peter Bergius, "såsom förfaren Chirurgus och Anatomicus" närvarande vid den obduktion, som doktor J. M. Ziervogel år 1685 förrättade på den späda prins Fredrik.⁴⁴ Magnus Balthasar tycks ha gjort sig en ganska stor förmögenhet. Han köpte hus i Gamla Stan vid Gillestugan⁴⁵ och hade i livstidsförläning efter fadern Ökna gård i Åkers härad i Södermanland.⁴⁶

³⁸ Knut Haeger, *Kirurgiens historia*, Göteborg 1988, s 165.

³⁹ Stockholms stadsarkiv (SSA), Bouppteckning 1669:526.

⁴⁰ Svenska Riksrådets protokoll, 15, 1651-1653, utg. av RA genom Severin Bergh, Stockholm 1920, s 310.

⁴¹ Einar Lybeck, *Från Järntorget till Kopparberget*, Stockholm 1949, s 119 f.

⁴² Gravskriften innehåller även följande sentens: "Wår tijd han är en Mahl som gnager våra Dagar i tyst och sacht miugg". Kungliga Biblioteket (KB), Verser över enskilda.

⁴³ Maull, a. a., s 20.

⁴⁴ Peter Bergius, *Inträdestal om Stockholm för 200 år sen ...*, Stockholm 1758, s 241.

⁴⁵ Simonsson, a. a., s 81.

⁴⁶ J. A. Almquist, *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden*, D. 2, Nyköpings län och Livgedingets Södermanlandsdel, Bd 1, Stockholm 1934, s 348.

Han drev uppenbarligen även viss lånerörelse⁴⁷ och sålde vid sidan av sin kirurgtjänst även fruktbrännvin och likörer till hovet. Även medikamenter såldes; inför skånska kriget 1676 gjorde han exempelvis i ordning två medikamentkistor till Karl XI och fakturerade härför 1 726 daler smt.⁴⁸ Av räkningar till änkedrottningens hovstat framgår att han hade hand om änkedrottningens medikamentkista och flaskfoder innehållande 10 à 12 flaskor i olika storlekar. De senare fylldes med aromatiska vatten (kraft-, kanel-, moder-, slag-, liljekonvalj- och magmatvatten) samt med akvaviter av skilda slag.⁴⁹

Den 10 juli 1680 utfärdade Karl XI i Kungsör en kunglig förordning i vilken påbjöds att alla städer skulle vara försedda med dugliga barberarmästare. I resolutionen fick bröderna Salinus mycket vidsträckta befogenheter att tillsätta och avsätta dessa mästare. Barberarämbetet i Stockholm, strax därpå namnändrat till Kirurgiska Societeten, blev härmed alltså ett förvaltande ämbetsverk, som skulle övervaka och kontrollera hela fältskärsväsendet i riket. Resolutionen avslutas sålunda:⁵⁰

Och på dhet om alt dhetta desto större och better Ordning må blifwa brukad ty har Konngl. Maj:tt til des inseende och i acht tagande welat ordinera des och des Högt Elskelige Fru Modhers Liff- och HoffChirurgos Mäster Carl och Baltzar Saliner, hwilka tillika medh Äldermannen såsom Directorer uthi ber:de Embete icke allenast om dhetta uthan alt annat hwad därwid kan förefalla ordinera, rätta och sluta skole.

Alla inskrivningar i Kirurgiska Societetens matrikel gjordes ända till år 1756 på tyska språket – detta var naturligt då under denna tid flertalet av mästarna var från utlandet och i allmänhet var tyskar.⁵¹ Typiskt är att då Magnus Balthasar Salinus dog, gravskriften över honom trycktes både på svenska och på tyska. Krav på kunskaper i latin torde också ha uppställts; formellt infördes ett sådant krav på 1700-talet.⁵²

På förslag av Magnus Balthasar Salinus utfärdades år 1686 ett reglemente för Kirurgiska Societeten, enligt vilket en enhetlig examensordning för kirurger i hela riket infördes. Under 1680-talets lopp tillskapades även Collegium Medicum och dess preses *Gustaf Lohreman* ålades nu att närvara vid examina inom Kirurgiska Societeten. Kirurgiska Societeten⁵³ kom att verka parallellt med Collegium

---

⁴⁷ Ryttmästaren Hans von Gertten lånade år 1683 600 daler mot pant i en guldsked och två guldarmband, men dessa

hade när lånet skulle betalas tillbaka förkommit. SSA, Stockholms rådhusrätt, Civilakter, 198/1684.

⁴⁸ Nordholm, a. a., s 54.

⁴⁹ *ibid.*, s 56.

⁵⁰ Kongl. Maj:ts Nådige Resolution och Swar uppå ett aff Barberare Embetet uti Stockholm insinuerade underdånige Memorial. RA, Kirurgiska Societeten, F:1:1.

⁵¹ Gustaf Naumann, Studier i den svenska kirurgiens historia från äldsta tid till våra dagar, manuskript i Hagströmer Biblioteket, Karolinska Institutet, s 12.

⁵² J. A. Flintberg, Apotekares, Badares och Chirurgers Förmoner och Skyldigheter, Stockholm 1786, s 69.

⁵³ Naumann, a. a., s 15.

Medicum under hela 1700-talet för att sedan sammansmälta med detta i Karolinska Institutet.

5. Balthasar Salinus och Tyska kyrkan i Stockholm

Tyska köpmän och hantverkare utgjorde som bekant ett ganska dominerande inslag i Stockholm från medeltiden in på 1600-talet. En medeltida samlingspunkt var S:t Gertruds Gille med lokaler mitt i Gamla Stan.⁵⁴ Gillets tillgångar konfiskerades vid reformationen men Johan III återställde i vart fall fastigheten, när han år 1576 gav Tyska kyrkan privilegier att inom den svenska kyrkans ram tillsammans med den finska församlingen utnyttja fastigheten. En utbyggnad av gillestugan till kyrka påbörjades på 1580-talet och avslutades med uppförande av ett kyrkotorn 1613-18.⁵⁵

Av Tyska kyrkans omfattande och svårtillgängliga arkiv framgår att Balthasar Salinus under mer än trettiofem år var livligt engagerad i församlingens angelägenheter.⁵⁶ År 1624, samma år som han förvärvade en fastighet alldeles intill kyrkan, blev han första gången dess föreståndare och var det åter under perioden 1641-53; intill sin död tillhörde han kyrkans (sex) äldste. Vid ett par tillfällen finner man honom företräda kyrkan i riksrådet värnande om dess särställning i förhållande till den svenska kyrkan. Så är det år 1635 antecknat att han med hänvisning till kyrkans privilegier vägrat att inhämta godkännande från stadens magistrat och prästerskap av en ny präst i församlingen.⁵⁷

Inträdde Baltzar Salinus och Hans Barckhusen, uttskickade aff den Tyske församblingh, giffvandes tillkenna att dee haffva infordrat i riket een Tysk predikant, hvilken dee haffva hafft i Upsala till examen, begärandes att effter han ähr der aff Erchjebispen och Consistorialibus duchtig erkänd och den Tyske församblingen i sinnet hade att i morgon låta introducera honom, att Regeringen sitt jaordh der till gifva ville. / Derpå gaffz dem till svar, att dee intet skulle låta introducera honom, för än dee om hans person förfrågat sigh hoos Magistraten i staden och Prästerskapet, såsom och att han förskaffar sigh Erchjebispens och Consistorii der sammastedes skrifftelige testimonium. / Salinus och Barckhusen sade, att sådant haffver aldrigh tillförende varit brukeliggt, eij heller förmå deres privilegier mehra, än att dee skole låta praesentera och examinera deres predikanter för Erchjbispen i Upsala.

Drottning Christina bekräftade år 1646 de av Johan III till Tyska kyrkan givna och senare av Gustav II Adolf utvidgade privilegierna i ett pergamentsbrev. Det förvaras av kyrkan i ett blyetui, på vilken namnen på kyrkans äldste (däribland Salinus) graverats.⁵⁸

---

⁵⁴ S:t Gertrud (abbedissan Gertrud av Nivelles, d. 659): skyddshelgon för de resande.

⁵⁵ Anrep-Bjurling, a. a., s 13.

⁵⁶ SSA, Tyska församlingen, K III a 1:1 (kyrkorådets protokoll 1631-1668).

⁵⁷ Svenska Riksrådets protokoll, 5, 1635, utg. av RA genom Severin Bergh, Stockholm 1888, s 123 f.

⁵⁸ Emil Schieche, 400 Jahre Deutsche St. Gertruds Gemeinde in Stockholm 1571-1971, Stockholm 1971, s 18.

Tyska kyrkan fick sin nuvarande praktfulla utformning under mitten av 1600-talet. Åren 1638-42 gjordes kyrkan genom ombyggnad och utvidgning till en rektangulär, tvåskeppig hallkyrka. Som arkitekt anlätades *Hans Jakob Kristler* från Strassbourg, som strax tidigare i Stockholm uppfört det De la Gardieska palatset Makalös. Vid de avgörande besluten om kyrkans utformning tycks Salinus ha närvarat, vilket kyrkans främste krönikör Lüdeke framhåller. Man hade tillkallat överståthållaren *Claes Fleming* och Salinus hade också infunnit sig när Fleming beslutat hur många pelare som skulle byggas och att ett koppartak skulle läggas ovanför valven.⁵⁹ Under 1600-talets mitt tillkom även den rikt skulpterade altaruppsatsen (1659), predikstolen av marmor och alabaster (1660) samt den av *Nikodemus Tessin* d. ä. (medlem i församlingen) i högbareock stil utförda kungsläktaren (1672). Åren 1659-65 utfördes även den bekanta sviten av läktarmålningar med bibliska motiv (totalt 119 stycken), vilken betecknats som en av de största bildserierna i sitt slag i Europa.⁶⁰ Altar-kontraktet och kontraktet med läktarmålarna *Carl thor Högh* och *Johann Georg Philip* ingicks den 16 juni 1659 och Balthasar Salinus' namn återfinns man främst bland underskrifterna för kyrkans räkning.⁶¹

För den kostsamma uppbyggnaden av den nya kyrkan krävdes ett omfattande arbete för att få lämpliga donationer. En av de tillänkta bidragsgivarna, generalen *Matthias von Thurn* utställde år 1632 en obligation om ett bidrag, som först efter mångårig skriftväxling år 1653 infriades av dennes sonson, riksrådet *Henrik von Thurn* genom att *Magnus Gabriel De la Gardie* - i samband med sitt förvärv av slottet Venngarn från denne - till Balthasar Salinus överlämnade det utlovade beloppet.⁶²

Kyrkans förste mångårig organist var den från Tyskland inflyttade *Anders Düben*, omkr.1590-1662, organist i Tyska kyrkan från år 1625 och från år 1640 även hovkapellmästare. Düben var alltså jämngammal med Salinus både i fråga om levnadsålder och i fråga om tjänstgöring för Tyska kyrkan. Dübens skicklighet bidrog till kyrkans goda anseende hos kungahuset och bland utländska diplomater.⁶³

En fast anknytning till kyrkan vann man genom att köpa stolrum - ju närmare altaret desto dyrare var den reserverade bänken. På kvinnosidan nådde Salinus på 1650-talet fram till det första stolrummet.⁶⁴

---

⁵⁹ Joh. Anton Aug. Lüdeke, *Denkmal der Wieder-Eröffnung der deutschen Kirche in Stockholm...*, Stockholm 1821, s 98 ff.

⁶⁰ Anrep-Bjurling, a. a., s 11.

⁶¹ *ibid.*, s 226 f.

⁶² Lüdeke, a. a., s 314 ff

⁶³ Tobias Norlind och Emil Trobäck, *Kungl. Hovkapellens historia 1520-1926: minnesskrift*, Stockholm 1926, s 42 f.

⁶⁴ SSA, Tyska församlingen, L I h 1 a:5-8 (längder över uppburna bänkavgifter).

Tyska församlingen hade under 1600-talet ingen egen begravningsplats och grannförsamlingarnas successivt krympande utrymmen gjorde till sist att även de mer förmögna medlemmarna i församlingen fick problem med att köpa begravningsplatser. Vid 1700-talets början förvärvade församlingen några intilliggande fastigheter och påbörjade år 1716 en gravbyggnad, vilken stoppades av en kunglig skrivelse, vari dålig lukt och ökad brandfara befarades. Kyrkans föreståndare vid denna tid var apotekaren *Gottlieb Fichtelius*, svåger och universalarvinge efter Balthasar Salinus' son *Magnus Balthasar Salinus*.⁶⁵ Fichtelius lyckades i november 1717 få audiens hos Karl XII i Lund och utverka att det begärda tillståndet gavs. Fichtelius hade då utlovat, inte bara att gravarna skulle anläggas djupt under jorden, utan även att den skämda luften skulle ledas i skorstenar upp på taket. - Det nya gravkoret färdigställdes år 1735 - ett verk av bildhuggaren Burchardt Precht, även han en tid föreståndare för kyrkan.

6. Fastigheten "Brasan" i Gamla Stan

Balthasar Salinus' ekonomiska ställning har uppenbarligen under 1620-talets gång hela tiden förbättrats. Han fick redan i början av decenniet ett säteri i förläning och en årlig lön från kronan samtidigt som han kunde utveckla en privatpraktik. Han fick dessutom anseliga arv både från sina föräldrar i Marienburg och från sina svärföräldrar.

År 1624 kunde därför Balthasar Salinus förvärva ett tämligen stort och centralt beläget hus i Gamla Stan: hörnhuset Svartmangatan/Kindstugatan i Gamla Stan (kvarteret Cepheus; tomt nr 6) snett emot Tyska kyrkan.⁶⁶ Dess källare är, i likhet med

Huset i hörnet Svartmangatan/ Kindstugatan i Gamla Stan i Stockholm (Cepheus 6) – snett emot Tyska kyrkan - var redan under 1400-talet byggt i fyra våningar och tjänade som bårdskänarehus från mitten av 1500-talet. Det ägdes från 1624 till 1735 av medlemmar av släkten Salinus. (Foto: författaren).

⁶⁵ Om Fichtelius se nedan.

⁶⁶ "Hindrich Löks efterlöfverska opbiudher hörne huuset på Svartmangatan widh Tyska kyrkian som mester Baltzar hafver köpvt" är antecknat i tänkeboken 1624 12/2. Stockholm tänkeböcker från år 1592, d. 14, 1624-1625, red. av Sven Olsson och Naemi Särnqvist.

flertalet hus i kvarteret, medeltida och redan under medeltiden var fastigheten bebyggd i fyra våningar.⁶⁷ Huset fick sin nuvarande omfattning under 1400-talets slut. Dess fasad och rumsindelning har emellertid ändrats under senare århundraden; den osmyckade fasaden är nog sent 1800-tal och fastigheten rymmer i gatuplanet en restaurang (Café de la Paix) och på övriga plan sex bostadslägenheter. Det finns skäl att tro att dess fasad under 1600-talet haft en betydligt rikare dekoration än den har idag; kvarteren kom att under 1700- och 1800-talen bli bostäder åt en fattigare del av Stockholms befolkning. En antydning om hur kvarterets fasader kan ha sett ut under stormaktstiden får man om man betraktar Svenska Akademiens fastighet, Kindstugatan 2, i andra ändan av kvarteret. Sannolikt har huset haft dekorerade bjälktak av den typ som man kan se i exempelvis bageributiken i Grilliska huset vid Stortorget.

Stadsarkivarien Ivar Simonsson skrev en uppsats om huset i S:t Eriks Årsbok 1915 med titeln "Ett gammalt bårdskärarhus och dess märke".⁶⁸ Enligt Simonsson kom huset första gången i bårdskärarehänder då det 1544 inköptes av Gustav Vasas läkare mästare *Laurens Fruchtenicht* från Rostock. Vid mitten av 1550-talet övertogs fastigheten av bårdskäraren *Henrik Quant*, som över portalen mot Svartmangatan uppsatte en i sten huggen tavla med sina initialer och årtalet 1558 med en bildframställning i låg relief av en munk och en riddare sammanbundna på ömse sidor av ett flammande bål. Bilden föreställer, konstaterade Simonsson, de katolska helgonen Cosmas och Demian, skyddshelgon för läkare och apotekare. Långt senare, under 1800-talet, lär fastigheten med hänsyftning på tavlan ha gått under namnet "Brasan" och en värdshusvärd på stället ha kallats "Brasafar". Vid 1800-talets slut flyttades stentavlan in i porten till Kindstugatan, där den alltjämt finns till beskådande. - Restaurangverksamhet bedrevs redan på 1670-talet i den intilliggande fastigheten (Kindstugatan 16; Cepheus nr 7); där dräptes år 1674 skalden *Lasse Lucidor* i källaren "Fimmelstängen".⁶⁹

En interiör från livet i fastigheten ges i tänkeboken för år 1631.⁷⁰ Hustrun *Margareta Påuell Spetz* besvärade sig här över att Salinus låtit fångsla henne, hans mästervän hade i hans hus spänt bojer om hennes ben och efter åtta dagar i dessa hade hon förts till stadens fångelse och suttit där i mer än tre veckor utan rättslig prövning. Salinus menade att han anförtrott henne att vakta hans gård i Sundby men att hon i stället begett sig till Malmen och "fyllt sig", vilket föranlett att lärft

---

⁶⁷ Tord O:son Nordberg, *Gamla Stan i Stockholm: kulturhistorisk beskrivning hus för hus*, d. 1, Kvarteret Achilles-Glaucus, Stockholm 1975, s 156.

⁶⁸ Simonsson, a. a., s 54 ff.

⁶⁹ G. Bolin, Där skalden Lucidor dräptes, i S:t Eriks Årsbok 1943, s 39 ff.

⁷⁰ Stockholm tänkeböcker från år 1592, d. 19, 1630, red. av Bo Elthammar, under utgivning, s 68 f.

Sandstensreliefen "Brasan" i hörnhuset Kindstugatan/Svartmangatan i Gamla Stan i Stockholm – det gamla bårds-kjärehusets märke. Den uppsattes av mästare Henrik Quant år 1558 på fastighetens och återfinns numera på väggen i fastighetens trapphus. Stadsarkivarien Ivar Simonsson har i S:t Eriks Årsbok 1915 kommit till slutsatsen att reliefen återger en scen ur bårds-kjärekränets och alla läkares skyddspatroner, de heliga Cosmas' och Damians martyrhistoria. (Foto från S:t Eriks Årsbok 1915).

som lagts för blekning och en paulun bortstulits. Kämnärerna hade låtit stadstjänare hämta bojorna till rätten och uttalat att Salinus inte var så högt privilegierad att han "sitt eget fängelse bruka skulle". Salinus hade, menade kämnärerna, kallat dem för "skälmar och tjuvar" medan Salinus hävdade att stadstjänarna fört ett sådant liv i hans stuga, verkstad, och bod och även på gatan, att det tyckts som om hans hus vore fullt med skälmar och förrädare. Hur denna sak sedan utvecklades framgår ej av notisen.

Efter Balthasar Salinus' död år 1660 ägdes huset av hans sterbhus till år 1669, då den äldste sonen *Carl Salinus* löste ut sina syskon. Vid dennes död 1682 ärvdes huset av hans dotter *Helena Charlotta Salina*, som innehade det till sin död år 1737.

7. Salinus' gård Sundby (Sundbyberg)

Balthasar Salinus hade i förläning två hemman i Sundby (Sundbyberg), som drevs med egen avel och som anges som säteri från början av 1630-talet.⁷¹ Vid 1655 års reduktionsbeslut tillhörde han de drabbade men återfick snart sina gods.⁷² De gick sedan i arv till Carl Salinus och vidare till hans dotter Helena Charlotta Salina. Sundby gård omvandlades vid 1800-talets slut till förorten Sundbyberg, som 1927

⁷¹ Joh. Ax. Almquist, *Frälsegodsen i Sverige under storhetstiden: med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning*, D. 1 Stockholms och Uppsala län, bd 2, Säterier, Stockholm 1931, s 533 f. Utförliga anteckningar om Salinus' ägarförhållanden kring dessa gårdar har gjorts av Joel Lagerqvist (förvaras i Sundbybergs museum).

⁷² Stellan Dahlgren, *Karl X Gustav och reduktionen*, Uppsala 1964, s 349.

Sundby gård – mangårdsbyggnaden, som uppfördes på äldre grund år 1785 och revs år 1935 till förmån för chokladfabriken Marabou. (Foto av oljemålning ???).

fick stadsrättigheter. Sundbybergs gård, byggd på äldre grund år 1785, revs år 1935 till förmån för chokladfabriken Marabous nya kontorshus. Gårdens park är fortfarande öppen för allmänheten.⁷³ Kontorshuset nyttjas nu av bl a Sveriges Släktforskarförbund och Genealogiska Föreningen.

Enligt en gammal tradition förvarades intill 1800-talets slut på Sundbybergs gård en riddarrustning som tillförts gården på 1600-talet av Balthasar Salinus.⁷⁴ Sundbybergs gård innehades vid 1800-talets mitt av hovjägmästaren Georg Fleetwood, som en tid var chef för Livrustkammaren och en entusiastisk vapensamlare. Rustkammarsamlingen på Sundbyberg, som enligt den nämnda traditionen även skall ha omfattat en rustning från Salinus' tid, såldes år 1878 på auktion i Stockholm.⁷⁵ Kanske ingick här en rustning från riddarromantikens högborg Marienburg - i boupppteckningen efter Casparus Salinus i Marienburg upptogs ju en riddarrustning.

---

⁷³ Henning Österberg, Sundbyberg, Sundbyberg 1966, s 103 ff.

⁷⁴ Uppgift från Lena A. Löfström, Sundbybergs Museum.

Balthasar Salinus fick vidare i förläning ett hemman i Ranhammar i Sollentuna, Ökna gård i Åkers härad i Södermanland och kronokvarnarna vid Testeboån i Gävle.

8. Hustrun Elisabeth Carlsdotter och hennes familj

År 1624 hade Balthasar Salinus' till namnet okända (andra) hustru dött, vilket framgår av att han då till sin dotter *Catharina* avvittrade egendom ("ihr matrimonium") för att kunna träda i nytt gifte. Catharina erhöll 1 000 daler, löfte om skolutbildning och bidrag till framtida bröllop om 300 daler. Det reglerades även att hon senare skulle få bl. a. en guldkedja till ett värde av 100 daler, hushållseffekter samt högtidskläder.⁷⁶ Det är inte känt om Catharina nådde vuxen ålder.⁷⁷ - Hans nya (tredje) hustru hette *Elisabeth Carlsdotter* och med henne kom Salinus att leva till sin död; hon dog 1667. Hon var dotter till den kunglige husgeråds- och myntskrivaren *Carl Christoffersson* och hans maka *Anna Nilsdotter, adl. Rosenbaner*.⁷⁸ Båda tillhörde i Stockholm väletablerade borgerliga släkter.

Carl Christoffersson (d. 1626) var son till hovmästaren hos hertig Karl *Christoffer Olofsson* (d. 1576), som av hertigen fick en fastighet vid Gråmunkegränd i Gamla Stan,⁷⁹ och *Karin Mickelsdotter [Hvit]* (d. 1599).⁸⁰ Carl Christoffersson förekommer frekvent i sin tids urkunder både på tjänstens vägnar (det tycks ha rört sig om en ställning som hovkamrer) och privat (en anmälan om äktenskapsbrott föranledde rätten att uttala att han som hovman inte kunde dömas av rådhusrätten). När på Gustav II Adolfs initiativ år 1614 antogs en handelsordinantia, som reglerade formerna för både inrikes och utrikes handel, utsågs Carl Christoffersson till en av dem som i Stockholm skulle ha uppsikt över att ordningen upprätthölls.⁸¹ Hans framträdande roll i stadens och kungl. slottets affärer har föranlett ett antagande att han varit adelsman och från hans gravsten i Storkyrkan har dragits slutsatsen att han tillhört en ätt "Kuut".⁸² Att han var ofrälse framgår dock av att han år 1616 utnämndes till assessor i Svea hovrätt efter den då avsatte och till döden dömd *Johannes Messenius*. Hovrätten var vid denna tid

---

⁷⁵ Joel Lagerqvists handlingar i Sundbybergs Museum.

⁷⁶ Den på tyska avfattade förbindelsen registrerades i tänkeboken år 1629. Stockholm tänkeböcker från år 1592, d. 18, 1629, red. av Bo Elthammar, Stockholm 2000, s 54 f.

⁷⁷ I det nya äktenskapet döptes år 1647 en dotter med samma namn. SSA, Tyska församlingen, C I:1 a.

⁷⁸ Pontus Möller har i sin nedannämnda artikel om släkten Berchelt antagit att Balthasar Salinus' tredje hustru var dotter till Simon Berchelt men efter ett påpekande från mig korrigerat sitt ställningstagande i Släkthistoriskt Forum 4/98.

⁷⁹ Birgitta Lager-Kromnow, Att vara stockholmare på 1560-talet, Stockholm 1992, s 48.

⁸⁰ Pontus Möller, Släkten Berchelt (Bercholdt), i Släktforskarnas Årsbok 1997, s 74.

⁸¹ Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, avd. 2, bd 2, Stockholm 1896, s 172.

⁸² Gustaf Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, bd 8, s 390 (Tungel); där anförs felaktigt att han var "av adl. ätten Kuut, som i vapnet förde en rosenstjälk".

indelad i tre klasser: riksrådsklassen, adelsklassen och den ofrälse (lärda) klassen. Den plats Carl Christoffersson erbjöd efter Messenius var i den lärda klassen. Härav följer att han var ofrälse och att uppgiften om den adliga ätten Kuut är felaktig. Han avsåg sig för övrigt assessorsämbetet under anförande att "han aldrig varit övad eller brukad i rättegångssaker" och "ej förstod sig på sådana saker; ej heller haver hans lägenhet varit mycket till att studera".⁸³

Anna Nilsdotter Rosenbaner (d. 1625) var dotter till borgmästaren i Stockholm *Nils Hansson Brask* (d. 1590) och *Helena Boheman*. Brask, frände till den kände biskopen, hade studerat i Rostock och Wittenberg, var en tid underrättelseman hos kungen av Spanien och förblev i hela sitt liv en hängiven katolik; han höll sig senare i livet med en egen katolsk präst. Han dömdes till döden 1567 men benådades och stod i främsta rummet som Johan III:s förtroendemän i styret över Stockholms stad. Vid den påvliga nuntien Possevinos besök i Sverige skall han ha fått tjäna som mellanhand mellan denne och konungen. Det uppges att då Johan III den 6 maj 1578 ur Possevinos hand mottog nattvarden för att manifesteras sin övergång till den katolska läran, han därvid knäböjt tillsammans med Brask.⁸⁴ Av Brasks söner var en, *Carl Nilsson Brask*, känd som "papist", medan den andre, sedermera amiralen *Hans Nilsson, adl. Rosenbaner*, var betrodd hos Karl IX.⁸⁵

Anna Nilsdotter var först gift med Johan III:s apotekare *Simon Berchelt*, (d. 1603) i hans andra gifte. I Levertins apotekarehistoria anføres att Berchelt i hög grad åtnjöt kungens förtroende och vänskap, att han användes både som läkare och apotekare och att han under dennes sista sjukdom ensam vårdade den sjuke; här citeras även hävdatecknaren von Pufendorffs utsägo att sjukdomen till en början skulle ha varit av en lindrig art "men genom Berchelts okunnighet tagit en så olycklig vändning".⁸⁶ Forskare har senare konstaterat att Johan III dog av en hjärtattack efter att han angripits av en febersjukdom och att Berchelt inte kan klandras för detta.⁸⁷ Berchelt utgav år 1589 i Stockholm en skrift om pesten och dennas orsaker. Han råkade i onåd hos hertig Karl och förlorade sin befattning som hovapotekare.⁸⁸ Berchelt var även tidvis föreståndare för Tyska kyrkan.⁸⁹

Genom giften med Elisabeth Carlsdotter fick Balthasar Salinus två mycket inflytel-

---

⁸³ J. A. Almqvist, Mannen som offentligt förklarade sig hellre vilja mista huvudet än bliva assessor i Svea hovrätt, i *Personhistorisk Tidskrift* 1943, s 58 ff.

⁸⁴ Om Possevino se t ex Christina Dalhede, Augsburg und Schweden in der frühen Neuzeit, 1998.

⁸⁵ *Svenskt Biografiskt Lexikon*, bd 6, Stockholm 1926, s 65 ff.

⁸⁶ Alfred Levertin m fl, *Sveriges apotekarhistoria från konung Gustaf I:s till närvarande tid*, bd 1, Stockholm 1910-1918.

⁸⁷ Axel Kockum, *Läkare och apotekare vid Gustav Vasas och hans söners hov*, Stockholm 1949, s 129 f.

⁸⁸ Möller, a. a., s 73.

⁸⁹ Kockum, a. a., s 136.

serika svågrar.⁹⁰ Systemen *Brita Carlsdotter* (d. 1626) var gift med borgmästaren i Stockholm *Hans Nilsson Bennich* (*Bennick*) (d. 1639) gemenligen kallad "Korv-Hans",⁹¹ staden Stockholms officiella gästgivare på värdshuset "Gyllene Solen", där även utländska sändebud härbärgerades.⁹² Värdshuset var beläget vid den sannolikt efter honom uppkallade Bennickebrinken i Gamla Stan. Deras son, hovrådet *Gustaf Hansson, adl Taubenfelt* (d. 1674) hörde till Karl XI:s närmaste umgängeskrets; namnet Taubenfelt skall han ha fått "eftersom han medförde hem det Osnabrückska fredsfördraget"⁹³ - en fredsduva således.

Elisabeth Carlsdotters andra syster *Catharina Carlsdotter* (d. 1651) var gift med hovkanslern hos drottning Kristina Nils Nilsson, adl. Tungel (1592-1665), som lät bygga det s. k. Tungelska palatset vid den nuvarande Kungsträdgården, rivet 1874 för att ge plats åt Jernkontoret.⁹⁴ Tungel, som hade en central roll i regeringskansliet under lång tid, får ett mindre smickrande eftermäle av Magalotti (1674): "Till drottning Christinas slöseri bidrog mycket girigheten hos tre herrar, som den tiden kallades Sveriges största tjuvar, Tungel, Gyllenclou och en livländsk sekreterare".⁹⁵ - Tungels son, *friherren Gustaf Tungel* (1638-1698) blev efter utländsk krigstjänst svensk generalmajor och landshövding i Hallands län 1684; ätten dog ut med honom.

Carl Christoffersson och före honom Simon Berchelt ägde hus "över Ledstången" i Gamla Stan. Efter Carls död inlöste Nils Tungel år 1629 huset från sina svågrar. Huset, som senare kom att kallas Tungelfeltska huset, är beläget på Köpmantorget's norra sida. Tungel löste även ut sina svågrar från hus på Södermalm och från stall på Riddarholmen.⁹⁶

Carl Christofferssons och Anna Nilsdotter Rosenbaners grav återfinns i Storkyrkan, liksom dottersonen Magnus Balthasar Salinus' - han övertog äganderätten till morföräldrarnas grav. Gravstenen lär vara belägen under Notkes monument "S:t Göran och Draken".⁹⁷ Gravsten över Carl Christofferssons föräldrars återfinns emellertid i Riddarholmskyrkan (grav nr 181). Ett epitafium i grå kalksten över dessa hänger dessutom på väggen intill, på västra sidan i västligaste arkadöppningen, med följande inskription:⁹⁸

---

⁹⁰ En halvbror till Elisabeth Carlsdotter var taprianen (källarmästaren) vid Stockholms stora vinkällare Niclas Berchelt, d. redan 1614. Andra systrar var gifta med amiralitetssekreteraren Hans Larsson och assessorn i Svea hovrätt Erik Andersson, d. 1640. Möller, a. a.

⁹¹ Korv var på 1600-talet liktydigt med tullbetjänt; Hans Bennich var även tulluppsyningsman i Stockholm.

⁹² F. U. Wrangel, *Stockholmiana I-IV*, Stockholm 1912, s 16 f.

⁹³ *Elgenstierna*, a. a., bd 8, s 185 f.

⁹⁴ F. U. Wrangel, *Blasieholmen och dess inbyggare*, Stockholm 1914, s 23 ff.

⁹⁵ Lorenzo Magalotti, *Sverige under år 1674* (övers.), Stockholm 1912, s 89.

⁹⁶ Gunnar Hellström, *Gamla hus och gamla släkter: från Vasatidens och stormaktstidens Stockholm*, Stockholm 1951, s 102 f.

⁹⁷ Möller, a. a., s 74.

⁹⁸ Olsson, a. a., s 774.

Anno 1614 let Carl Christoferson sätta hiit thenna tafla sinn fadher Christofer Olvfson anno -76 ock sina moder H: Karin Michils dotter anno -99: sampt VII hennes syskon vthi åtskillighe tider s: i Herranom afsomnade och här begrafne: Till åminnelse Gvdh gifwe them samptligh medh alle christoghne en saligh vpstondelse.

9. Graven i Riddarholmskyrkan

Balthasar Salinus begravdes i Riddarholmskyrkan, varvid det ringdes tre gånger med alla klockorna, och hans hustru begravdes där på motsvarande sätt sju år senare. År 1682 begravdes sonen Carl Salinus här, sedan han för 700 daler kopp-parmynt inköpt grav nr 39.⁹⁹ Om det är föräldrarnas grav som då övertas framgår inte. Kyrkans handlingar omtalar senare även begravningar av hans barn och syskonbarn i denna.¹⁰⁰

Den Salinska gravstenen är nu placerad i kyrkans mitt - mitt emellan det Wasaborgska och det Lewenhauptska gravkoret. Före Riddarholmskyrkans restaurering 1914-22 var den emellertid placerad i koret exakt på den plats (grav nr 18)

Balthasar Salinus' sigill med de två korslagda liljestavarna och de två sexuddiga stjärnorna. En variation i förhållande till fäderns vapen är att liljorna här har rötter. (Ur Liber causorum, avritat av Magnus Bäckmark).

där nu lagts en röd kalksten från 1300-talet med ätten Färlas vapen,¹⁰¹ i sammanhanget kan erinras om att en äldre (oriktig) tradition meddelar att Bo Jonsson Grip vid högaltaret mördade ett riksråd av Färilaätten.¹⁰²

Stenen, ”över medlemmar av släkten Salinus”, är avbildad på en helsida i Martin Olssons verk om Riddarholmskyrkan.¹⁰³ I mitten av stenen, anges det, ”finns ett

⁹⁹ Carl Fredrik Rothlieb, Beskrifning öfver Kongl. Riddarholmskyrkan, Stockholm 1822, s 102.

¹⁰⁰ Olsson, a. a., s 704.

¹⁰¹ Olsson, a. a., s 674.

¹⁰² Rothlieb, a. a., s 92.

¹⁰³ Olsson, a. a., s 707.

rektangulärt fält och i detta två putti, hållande en av ett bevingat änglahuvud krönt lagerkrans, som omger två korslagda, nedåtvända facklor (?) samt två sexuddiga stjärnor”. Två personnamn torde kunna utläsas: Carel [Carl] Salinus och [hans hustru] Anna Erichsdotter Drysander. Det på stenen anbragta vapnet är identiskt med det vapen hans far Balthasar Salinus använde som brevsigill¹⁰⁴ och som hans farfar Casparus Salinus använde i Marienburgs tänkeböcker.¹⁰⁵ Vapnet skall således tolkas som två korslagda liljestavar (ej facklor) flankerade av två sexuddiga stjärnor.

10. Balthasar Salinus' efterkommande

Balthasar Salinus (d. ä.) hade åtminstone tolv barn, av vilka sju uppnådde vuxen ålder.

Carl Salinus hade i äktenskap med *Anna Eriksdotter Drysander*¹⁰⁶ två döttrar: Den första, *Anna Elisabeth Salina* (d. 1711), var gift 1685 med hovpredikanten *Johan Schaefer* (d. 1725), vilken år 1690 blev kyrkoherde i Gävle, där han som finskspråkig fick särskilt uppdrag av kung Karl XI att vara generalvisitator över Finnmarkernas inbyggare i Gästrikland och Hälsingland; om det senare rapporterade han till kungen att han som Johannes Döparen i tre års tid predikat i öknen.¹⁰⁷ Han hade en stor boksamling som donerades till gymnasiet i Gävle.¹⁰⁸ Den andra dottern, Helena Charlotta Salina (d. 1737), som hade ett årligt gratial av drottning Ulrika Eleonora, var gift med en genom arv förmögen notarie i Åbo hovrätt *Barthold Festing* (d. 1730). Även här efterlämnades en anmärkningsvärd boksamling.¹⁰⁹ – Ingen av systrarna hade barn som överlevde dem.

Magnus Balthasar Salinus var gift med *Anna Rosenackin* (d. 1695), dotter till handelsmannen i Potsdam *Johan Rosenack*.¹¹⁰ Vid hans bortgång i september 1692 noterade Karl XI i sin dagbok:¹¹¹

Den 18 om afton blefw Hennes Majest[et]s Enke-Dränningens Balberare Mester Baltsar Salinus döod i Stockholm, nu mera salig hos Gudh, sådan han tre weker hafver varit siuk. Dränningen och iagh mister dher en trogen tienare.

Magnus Balthasar Salinus begravdes i Storkyrkan. Efter hans frånfalle uppkom tvist mellan änkan, som var barnlös, och de Salinska syskonen om arvet. Tvisten löstes genom att parterna i en arvsförening 1693 kom överens, att syskonen – eller

¹⁰⁴ Se t ex RA, Svea hovrätts arkiv, Huvudarkivet, E VI a 2 aa.

¹⁰⁵ Se not 6.

¹⁰⁶ Namnet från gravstenen i Riddarholmskyrkan; hon bör ha varit dotter till kyrkoherden i Väderstad i Linköpings stift Erik Drysander (1589-1653).

¹⁰⁷ A. Westén, Svenska kongl. hof-klericiets historia, d. 1:2, Örebro 1801, s 426.

¹⁰⁸ *ibid.*

¹⁰⁹ Simonsson, a. a., s 81.

¹¹⁰ Gravskrift på tyska, KB, Verser över enskilda.

¹¹¹ Carl XI:s Almancksanteckningar. Från originalen ånyo utg. av Sune Hildebrand, Stockholm 1918, s 247.

deras arvingar - skulle få 3 000 daler var ur kvarlåtenskapen, medan återstoden skulle gå till den av änkan utsedde universalarvingen, Gottlieb Fichtelius, som var gift med hennes syster.¹¹² Fichtelius, som även han kom från Tyskland, övertog 1692 apoteket Korpen, beläget i en fastighet vid Stortorget, Trångsund 12, vilken Fichtelius efter att ha utfått det Salinska arvet år 1697 kunde förvärva hälften av¹¹³. Fichtelius kom, som tidigare nämnts, att göra betydelsefulla insatser för Tyska kyrkan. Apoteket Korpen flyttades senare till Västerlånggatan 12 i Gamla Stan, där det alltjämt återfinns. I apotekets entré står nu uppställd en s. k. praktmortel, en mycket tung malmpjäs, om vilken en mässingsskylt förtäljer att den på sin tid anskaffats av apotekaren Fichtelius för att visa hans välstånd.

Barn till Balthasar Salinus (d. ä.) var, förutom den nedan nämnde *Gustavus Salinus*, även *Elisabeth Salina* (d. senast 1693), gift med kamreraren i tullen *Jon Nilsson Fredman* (d. 1687), *Christina Salina* (d. 1671), gift 1659 med *Johan Johansson Brun* och *Catharina Salina* (f. 1647, levde 1693), amma hos Karl XI:s första barn prinsessan Hedvig Sophia och sedan kammarhustru hos drottningen.¹¹⁴ En fjärde dotter var *Beata Salina* (1636-93), gift år 1654 i Tyska kyrkan med den 44 år äldre inspektorn i Kammararkivet *Christoffer Springer* (1592-1669), som även var hautboist i hovkapellet. Sedan Beata Salina blivit änka var hon husfru (altfru) hos änkedrottningen Hedvig Eleonora på Gripsholms slott; hennes gravsten finns i Mariefreds kyrka.¹¹⁵ Deras son *Carl (Charles) Springer* (1658-1738) blev under studier i London kidnappad och förd som slav till Virginia, därifrån han fem år senare begav sig till Delaware (Nya Sverige). Där blev han jordägare, kyrkvärd och fredsdomare samt stamfar för en stor och bemärkt släkt.¹¹⁶

11. Värmlandssläkten Sablin

Ivar Simonsson avslutade sin studie kring Balthasar Salinus med följande reflektion: ”Trots hans stora barnrikedom och underbara vitalitet kom hans avkomma icke att sträcka sig över mer än två generationer. Sådana kortlivade släkter med framstående, intensivt verksamma medlemmar dyka ofta fram vid studiet av de

---

¹¹² SSA, Stockholms rådhusrätt, Civilakter, 213/1694.

¹¹³ Hellström, a. a., s 84.

¹¹⁴ Slottsarkivet, Hovstatens huvudbok 1682, s 98; i Hovstatens huvudbok 1684 upptas hon som kammarhustru hos drottning Ulrika Eleonora och är antecknad för en årslön om 400 daler smt.

¹¹⁵ Maull, a. a. s 19 ff. Det skall här anmärkas att de mest utförliga forskningarna kring Balthasar Salinus och hans familj gjorts av arkivarien Inga-Britt Nelson på uppdrag av Springerättlingen Baldwin Maull, 1900-95. Huvuddelen härav har redovisats i Maulls av The Delaware Swedish Colonial Society utgivna skrift ”Charles Springer’s Family in Swedish History”. Utredningen sin helhet är deponerad hos The Historical Society of Delaware (Wilmington, Delaware), som haft vänligheten att ställa den till mitt förfogande.

¹¹⁶ Närmare härom i Alf Åberg, *Drömmen om Vinland: Svenskarna och Amerika 1637-1800*, Stockholm 1996, s 63 ff.

gamla städernas personhistoriska förhållanden, antydande ett problem, väl värt ett eget studium”.¹¹⁷

Simonsson hade emellertid ej följt Balthasar Salinus' son *Gustavus Salinus* vidare öden. Denne döptes den 11 februari 1643 i Tyska kyrkan med en lysande skara faddrar: bland dem riksdrotset *Per Brahe*, fältmarskalkarna *Gustaf Horn* och *Herman Wrangel* samt Gustav II Adolfs son, greven af Wasaborg *Gustaf Gustafsson*,¹¹⁸ den sistnämnde har kanske inspirerat till kunganamnet Gustavus. Gustavus Salinus var åren 1662-73 skrivare och bokhållare i Kammarkollegiet med arbetsplats på slottet Tre Kronor.¹¹⁹ Han hade härvid bl. a. kontrakt på uppsättande av generalhuvudböckerna för åren 1639 och 1643, ett tämligen ansvarsfullt uppdrag, där det gällde att bringa reda i de omfattande förläningar som gjorts under drottning Kristinas förmyndarregering.¹²⁰ År 1673 utsågs han till landsbokhållare (landskamrer) i Närke och Värmlands län med Örebro som tjänsteställe. I samband härmed sålde han en fastighet på Fiskareberget i Klevegränden på Södermalm i Stockholm, invid nuvarande Mosebacke Torg.

Omgående efter ankomsten till Örebro synes Gustavus Salinus ha blivit sjuk. I ett brev från landshövdingen Abraham Leijonhufvud den 22 november 1673 meddelades att Salinus blivit ”med en svår sjukdom behäftad, med vilken han nu en långlig tid haver till sängs hållit” och att ”ingen bättring föga synes”.¹²¹ År 1676 fick han avsked på grund av sjuklighet. Tre år senare beviljades han sjukpension med full lön (500 daler smt), vilket lär ha varit ovanligt generöst; kanske spelade det här in att vid samma tidpunkt tre eller fyra av hans syskon var knutna till hovet. I beslutet, undertecknat av Karl XI, anförs:¹²²

”Vi ha i ett särdeles nådigt betrachtande [av] de långlige och trogne Tienster som oss och Cronan för detta Landzboockhållaren öffwer Närke och Wermelandh Gustaff Salinus gjordt och bewist haffwer iembwähl det swära wilckor han nu genom Siukdomb och annan olegenheet sittier uthi och altså af Gunst och Nåde bewillith honom Landzboockhållare löhn så länge han uthi detta sitt siukeliga tillstånd lefwwer att äthniutha och uppbara aff någre Wäre och Cronones wisse Ränttor uthi Örebro Landshöffdingedöme.”

Var Gustavus Salinus sedan varit bosatt har inte kunnat utredas men han har upprätthållit korrespondens kring pensionen och bevakat sina rättigheter vid arvskiten fram till omkring år 1700, då han torde ha avlidit: Den 19 juni 1702 nämns han som framliden och sterbhuset tillställs en räkning på en mindre balans

¹¹⁷ Simonsson, a. a., s 81.

¹¹⁸ SSA, Tyska församlingen, C I:1 a.

¹¹⁹ I tyska församlingens dopbok 1672 kallas han ”Buchhalter Cammercoll.”; avlade 1667 1/10 ed såsom anställd för

generalboksarbetet med rikshuvudböckerna i Räkningsskammaren”. RA, Kammarkollegiet, Eder, vol. 4.

¹²⁰ Joh. Ax. Almquists kortregister över civila tjänstemän under 1600-talet, RA:s forskarexpedition.

¹²¹ Arne Munthe, Släkten Ekman: handelshuset Ekman & Co:s föregångare: en ekonomisk verksamhet i fem generationer, Göteborg 1958, s 304.

¹²² RA, Kammararkivet, Likvidationsakter, suppl.

Gustavus (eller Gustaf) Salinus' namnteckning i brev från Örebro till Kammarkollegiet 1673 6/12 (RA, Kammarkollegiet, E II:a, vol. 205).

i landsboken.¹²³

Att landsbokhållaren Gustavus Salinus i Örebro är identisk med sonen till Balthasar Salinus med samma namn framgår tveklöst av en jämförelse mellan hans namnteckningar i tjänsteskrivelser från Örebro med namnteckningen i den ovan omtalade arvsföreningen år 1693. Namnet på hans hustru har ej kunnat återfinnas. Det kan dock noteras att det i samband med hans utnämning till landsbokhållare anfördes, att han var ”bror till Hähls änka och sålunda kunde änkan till hjälp och understöd komma” – bror torde här kunna tolkas som anförvant.¹²⁴ *Jacob Hähl*, som liksom Salinus före utnämningen till landsbokhållare hade varit engagerad i arbetet med generalhuvudböckerna, var gift med *Christina Henriksdotter*, dotter till handelsmannen i Stockholm *Henrik Olsson* och *Christina Hansdotter*.

Gustavus Salinus har haft minst fyra barn: dottern *Margareta Elisabeth Salina* var gift med kirurgen Peter Schwitzki, d. omkr. 1710,¹²⁵ sonen Gustaf Salinus var kammarskrivare i Stockholm vid tiden för sin faders död¹²⁶ och ett barn begravdes i Riddarholmskyrkan år 1683.¹²⁷ En son till Gustavus Salinus, *Anders* (eller *Andreas*) *Sablin*, d. 1698 vid 33 års ålder, var efter en fyraårig provotid som notarie vid bergstingsrätten från år 1689 bergsfogde i Värmland.¹²⁸ Bergsfogden i Värmland var stationerad i Filipstad som centralort för Värmlands Bergslag. *Erik*

¹²³ *ibid.*

¹²⁴ RA, Kammarkollegiet, protokoll 1673 16/4. Ett i litteraturen förekommande antagande att Gustavus Salinus var gift år 1675 med hattmakardottern Margareta Strelitz är oriktigt; hon var gift med en bokhållare hos riksrådet Pontus De la Gardie vid namn Gustaf Salen – en jämförelse av deras namnteckningar visar att det rör sig om två skilda personer.

¹²⁵ Sacklén, a. a. I Nordiska Muséets skräarkiv finns en ansökan om pass undertecknad i Stockholm 1702 22/3 av ”Peter Schwitski, chirurgus”.

¹²⁶ Denne döptes 1672 22/6 i Tyska kyrkan; bland faddrarna Karl XI:s storfinansiär Joël Gripenstierna, tidigare Drysander, och dennes kusin ”professor Jonas Drysander” samt de ovan nämnda Carl Salinus och Elisabeth Salina. De förstnämnda var kusiner till Carl Salinus’ hustru. SSA, Tyska församlingen, C I:1 a, s 557.

¹²⁷ I kyrkans räkenskaper är antecknat ”1683. February then 12: Gustav Salini barn j Kyrckian Uthj Salini Graff”.

Olsson, a. a., s 704.

¹²⁸ Joh. Ax. Almqvist, Bergskollegiet och Bergslagsstaterna 1637-1857, Stockholm 1909, s 268.

Balthasar Salinus' efterlevande vid 1693 års arvförening: Av barnen fanns kvar i livet endast Gustavus Salinus och Catharina Salina. Gustavus Salinus' namnteckning har god överensstämmelse med hans namnteckning från tiden som landsbokhållare (SSA, Stockholms Rådhusrätt, Civilakter, 1693).

Fernow, författare till "Beskrifning öfver Wermeland" på 1700-talet och själv upp-
vuxen i Filipstad, uppger att "Landskamrer Gustaf Salin" var far till "Bergsfogden
Anders Salin",¹²⁹ och enligt Fr. Fryxells "Wermelandia Litterata" var dennes fulla
namn Anders Gustafsson Salin. Från tiden för hans tillträde som bergsfogde finns
följande scen återgiven i domboken:¹³⁰

Framdrog länsmannenn Byrling Biör Nilsson i Lungstorp som sig förläkt med sieur Anders Sahlin om buller och
tråtor som han på honom fört sista Bönsöndagen både på båten till kyrkan och vid kyrkan på Lungsunds kyrko-
gård. Havandes ock fram som vittnen Erik Gunnarsson i Lungstorp och Anders Andersson ibm som lag[ligen]
avlade deras eder och berättade först Erik att han varit på samma båt och hört Biör kurra däröver att för många
trängt sig in på båten, men då Sahlin frågat om det är hans båt hade Biör sagt med iver: 'Jag har så stor del, att
du utan lega intet må följa, Gud give du intet ville skriva mig till knekt, eller må du vara fader Abraham och adels-
man' samt sagt: 'Kan du skriva så kan jag tala och går längre fram än du'. Och på Sahlins anmaning att tåga hade
han sagt: 'Fanen må tåga för dig, jag är så god som du' och således hela bätelaget till förtret trättat den andre. --
Res[olution]: Såsom Biör Nilsson -- är övertygad om att emot Kungl. Maj:ts allernådigaste Bøndagsplakat hava
fört förargligt leverne med de närvarandes förtörnande och sieur Sahlin icke litet beskymfande finner rätten skä-
ligt att Biör för Bøndagsbrottet med 40 och för beskymfandet med 2 gånger 3 mark plikta skall.

Efter gifte med *Agneta Bratt* (1669-1742), dotter till brukspatronen på Brattfors
Anders Andersson Bratt och *Ingrid Ekman*, övertog Anders Sahlin, kort före sin död
år 1698, Brattfors bruk i Värmland. Från honom stammar Värmlandssläkten
Sahlin, som i tvåhundra år innehade bruk i Värmland och i Dalsland.¹³¹ En ättling
i femte led var professorn och rector magnificus vid Uppsala Universitet Carl
Yngve Sahlin (1824-1917).¹³²

¹²⁹ Erik Fernow, Philipstads Slægter, släkten Sahlin. Manuskript i Landsarkivet i Karlstad.

¹³⁰ Landsarkivet i Karlstad, Färnebo härad's dombok 1689, s 16.

¹³¹ Närmare härom i Svenskt Biografiskt Lexikon, släktartikel Sahlin (2000); Olle Sahlin, Om C. Y. Sahlins och Maria Nordenfelts härkomst, Uppsala 1999, Svenska Släktkalendern 1962 och Mauritz Sahlin, Våra anfäders Vem är Vem, Stockholm 1964.

¹³² En tryckt förteckning över hans ättlingar utgavs år 1996 av Sahlinska släktföreningen.